

en van de andere slechts één. Bij de andere charters die in twee versies bestaan, hebben de uitgevers de individualiteit van deze versies zoals ze voorkomt in de bronnen wel gerespecteerd, maar ook in deze gevallen wordt de praktische bruikbaarheid bemoeilijkt door het na elkaar afdrukken van de teksten. De beste oplossing voor dit probleem lijkt het uitgeven van beide versies in paralleldruk te zijn. Op deze manier kan de gebruiker immers de twee teksten gemakkelijk vergelijken (cf. bijvoorbeeld het *Oorkondenboek van Holland en Zeeland* van A. C. F. Koch).

Tenslotte is het opvallend dat de uitgevers blijkbaar erg veel schroom aan de dag gelegd hebben bij het zogenaamde 'discrimen veri ac falsi'. Slechts één charter wordt als 'onecht' bestempeld (nr. 244 bis), twee andere worden als 'vervalst' omschreven (nrs. 116 en 134) en nog een andere oorkonde kreeg de kwalificatie 'verdacht' mee (nr. 239). Bij een paar andere charters doen de uitgevers veel moeite om argumenten die door vroegere auteurs tegen de echtheid ervan werden ingebracht te weerleggen, maar dit is niet altijd even overtuigend. Zo lijkt nr. 109 mij wel degelijk sterk geïnterpoleerd te zijn en dient nr. 151 op zijn minst als 'verdacht' beschouwd te worden. Nog andere charters, waar geen enkele kritische bemerking bij geuit wordt, zouden nader onderzocht dienen te worden. Ik denk hierbij meer bepaald aan de nrs. 164 en 191, waarvan de originelen mijns inziens paleografisch eerder in de late twaalfde eeuw thuishoren.

Deze paar kritische kanttekeningen doen natuurlijk niets af van de waarde van deze editie. Het valt dan ook te hopen dat de volgende banden niet al te lang op zich zullen laten wachten.

G. Declercq

M. J. Waale, *De Arkelse oorlog, 1401-1412. Een politieke, krijgskundige en economische analyse* (Dissertatie Leiden 1990, Middeleeuwse studies en bronnen XVII; Hilversum; Verloren, 1990, 299 blz., f48,-, ISBN 90 6550 224 6).

In 1401 bond Albrecht van Beieren, graaf van Holland, Zeeland en Henegouwen, de strijd aan met zijn voormalige vertrouweling en stadhouder Jan V van Arkel (1362-1428). Voortbouwend op het werk van zijn voorouders had Jan in het grensgebied tussen Holland, Brabant en het Sticht een vrijwel onaantastbare machtspositie opgebouwd en Albrecht en zijn zoon Willem VI waren ondanks de hulp van bisschop Frederik van Blankenheim en de steden Utrecht en Amersfoort (vanaf 1407) niet in staat een snelle beslissing te forceren. Arkel werd bijgestaan door de Gelderse hertog en het conflict escaleerde in 1407 in een oorlog tussen Holland en Gelre. In 1412 werd vrede gesloten, waarbij Gorinchem en het land van Arkel tegen een forse betaling aan de graaf van Holland werden overgedragen. Het feitelijk verloop is typerend voor de kleine middeleeuwse oorlog: spectaculaire wapenfeiten ontbreken geheel, terwijl er vrij wel permanent werd onderhandeld over wapenstilstanden, schadevergoedingen of vrede. Gebrek aan spektakel vormt waarschijnlijk de verklaring dat sinds de zeventiende eeuw nauwelijks serieus onderzoek naar de Arkelse oorlog is gedaan. Het begin van de vijftiende eeuw is trouwens in de moderne geschiedschrijving voor Holland in het algemeen onderbelicht. De dissertatie van Waale was dan ook een desideratum.

Het boek bestaat uit een chronologisch en een thematisch deel. Een uitvoerige bespreking van (de samenhang van) de historiografische bronnen gaat vooraf en is noodzakelijk, omdat de auteur zijn op archivalia gebaseerde verhaal aanvult met informatie uit kronieken. Met name de werken van Pauli blijken meer betrouwbare feitelijke gegevens te bevatten dan werd aangenomen.

Het chronologisch deel (de politieke analyse) opent met een hoofdstuk over voorspel,

aanleiding en motieven, waarin de persoonlijke animositeit tussen Jan van Arkel en Willem van Oostervant (Willem VI) als voornaamste motief wordt aangewezen. Die vijandschap dateerde tenminste vanaf 1393, toen Willem in een ernstig conflict met zijn vader geraakte en samen met een groot aantal Hoeken werd verbannen, terwijl Arkel zijn machtspositie aan het hof verder uitbouwde. Waale ontkent een relatie met Hoeks-Kabeljauwse tegenstellingen binnen de adel: tijdens de oorlog zelf ontving Arkel geen enkele steun van Kabeljauwse edelen. Men kan zich echter afvragen of het oplaaieren van de Hoekse en Kabeljauwse twisten in 1392 niet voortkomt uit een persoonlijke controverse tussen de leiders, Willem van Oostervant en Jan van Arkel, die beiden een *partie* van edelen rond zich verzamelden. De auteur baseert zich voor de politieke situatie tot 1400 voornamelijk op literatuur (waarbij hij de studie van Van der Linden over de burggraven van Montfoort heeft gemist); een grondige bronnenstudie van de periode 1389-1400 zou ongetwijfeld meer licht kunnen werpen op de achtergrond van de Arkelse oorlog, maar dat zou waarschijnlijk een zelfstandige dissertatie vergen.

In de krijgskundige analyse komen wapenrusting en wapentuig, recrutering en samenstelling van de legers en organisatie van de belegeringen aan de orde. De auteur maakt creatief gebruik van onopgemerkt gebleven rekeningen van bouwkosten, soldij, proviand en transport. Met behulp daarvan schetst hij een gedetailleerd beeld van het beleg van Hagestein en Everstein in 1405, dat onze kennis van vuurgeschut en belegeringstechnieken in de Nederlanden zeer verrijkt.

De economische analyse uit de ondertitel blijkt in feite een behandeling van de financiële aspecten van de Arkelse oorlog voor het graafschap Holland te zijn. Het chronologische deel bevatte ook reeds informatie over omvang van de legers, daglonen en vergoedingen. Bovendien zijn de verantwoording van bewerkingen van het materiaal en enkele bewerkingen zelf terwille van de leesbaarheid ondergebracht in de inleiding en in vijf bijlagen. Door deze presentatie komt de eigenlijke financiële analyse wat mager over (16 pagina's tegen 80 pagina's politiek) en dat stoort, omdat juist dit deel vragen oproept. Over het geheel genomen wordt getracht het maximale te halen uit de beschikbare bronnen en ook bij gebrek aan bronnen door middel van schattingen en extrapolaties tot verantwoorde conclusies te komen. Of deze werkwijze verantwoord is, moet per geval beoordeeld worden; over het geheel genomen moet gezegd worden dat de schijn van exactheid bedriegt. Niet steeds is duidelijk hoe de genoemde bedragen precies zijn samengesteld: betreft het de totale werkelijke kosten of slechts de directe kosten van de graaf? Hoe is de verhouding tussen direct op de bronnen gebaseerde berekeningen en door de auteur gemaakte schattingen? Hoewel de auteur zich meestal zorgvuldig uitdrukt, blijft er een spanningsveld tussen exacte getallen en beredeneerde schattingen, waardoor het geheel niet helemaal overtuigt.

De kostenberekening van het beleg van Gorkum in 1402 moge dienen om de bezwaren van de methodiek te illustreren. In een bijlage (256) wordt een ridderleger van 650-750 man vermeld (in de berekening 700), dat vooreen periode van 84 dagen (exact) en 15 groot per man (aanname) 9800 nobel kostte. Wie wil weten waar de schatting 650-750 op berust, ontdekt na enig zoeken op pagina 101 een opgave van 550 man. Dit aantal berust op de in een oproep van mei 1402 genoemde eenheden. Het is echter de vraag of alle genoemde ridders zijn opgekomen en of ze allen het gevraagde aantal gewapenden hebben geleverd. Bovendien zullen er ridders aanwezig zijn geweest die niet in de oproep staan vermeld. Dit blijkt onomstotelijk uit het wapenboek Beyerens, waarde belegerende ridders zijn geregistreerd. Maar liefst 75% van de daar genoemde edelen wordt niet in de oproep vermeld, terwijl 30% van de namen in de oproep niet in het wapenboek voorkomt. Op grond van het wapenboek zou men gemakkelijk op een ridderleger

van meer dan 1.200 man uitkomen. Het is natuurlijk mogelijk, dat de in het wapenboek genoemde ridders in de oproepen onder het te leveren contingent gewapenden zijn gerekend. Dat neemt niet weg dat de onzekerheidsmarge in de op de oproepen gebaseerde berekeningen wel zeer groot is om er conclusies over financiële consequenties aan te verbinden. Ook de kostenberekening van de deelname van 'landslieden' (256; vgl. 101) berust op een wankel basis, zeker gezien het volledig ontbreken van baljuwsrekeningen voor de betreffende periode. Waale erkent zelf de grote mate van onzekerheid in zijn berekeningen en schattingen, maar in de presentatie van zijn cijfermateriaal komt dit niet steeds voldoende uit.

Deze punten van kritiek doen echter niets af aan het feit dat de dissertatie weer een belangrijke stap vooruit is in de door H. P. H. Jansen aangegeven richting, op weg om 'Hollands voorsprong' in te halen. Wie volgt?

A. Janse

M. J. A. M. Ahsmann, *Collegia en colleges. Juridisch onderwijs aan de Leidse universiteit 1575-1630 in het bijzonder het disputeren* (Dissertatie Leiden 1990, Rechtshistorische studies, nieuwe reeks I; Groningen: Wolters-Noordhoff/Egbert Forsten, 1990, xii + 641 blz., ISBN 90 6243 114 3).

Eén van de vele nieuwe takken van geschiedbeoefening die hun ontstaan danken aan de onweerstaanbare specialisatiedrang waaraan Clio blootstaat, is de universiteitsgeschiedenis. Een internationaal tijdschrift, in Nederland een werkgroep, geaffilieerd met een mondiale organisatie en voorzien van een eigen *Bulletin*, markeren die ontwikkeling. Tijdens de laatste decennia verschenen in ons land herdenkingsbundels over diverse universiteiten, waaronder die over Franeker (1985) opvalt, werd een serie monografieën geëntameerd gewijd aan de Leidse universiteit en verschenen daarnaast diverse belangrijke studies zoals die van Frijhoff, Wansink, Roelevink e. a. Geleerde mannen en vrouwen waren natuurlijk al van ouds object van biografische studie vanwege hun 'bijdrage' aan deze of gene tak van wetenschap. Gelegenheids-geschriften te over. Systematische exploratie van de rol van de universiteiten in het onderwijs is nog maar net begonnen. Een veelbelovend terrein van intellectuele en wetenschapsgeschiedenis ligt nu open.

Het is een moeilijk terrein, dat goede kennis van het Latijn, van archiefonderzoek, van bibliografie en natuurlijk van specifieke wetenschapsgebieden vereist. Dat de beginjaren van de Leidse juridische faculteit vooreen exploratie werden uitgekozen, is niet verrassend. Er bestond enerzijds geen behoorlijke studie over, maar anderzijds waren er al stimulerende studies aan te wijzen als die van Feenstra en Waal over enkele Leidse rechten-professoren uit de zeventiende eeuw, bestaan er omvangrijke bronnenuitgaven van Molhuysen en Witkam en bevinden de oude archieven van de Leidse universiteit zich onder handbereik in de Leidse universiteitsbibliotheek — dat laatste overigens in strijd met letter en geest van de archiefwet van 1962 die overdracht aan de rijksarchiefdienst vordert.

De juriste Ahsmann heeft zich gewaagd aan een studie over het juridische onderwijs, in het bijzonder het disputeren. Waarom? Laat ik eerst proberen een schets te geven van de inhoud van haar volumineuze *dissertatio* die in vijf *capita* is verdeeld. Het eerste, inleidende hoofdstuk (9-37) introduceert de academische ambiance: faculteit en docenten, professoren in soorten en privaatsdocenten onder wie zich gegraduateerden en studenten bevonden. Anders dan tegenwoordig, nu ook aan het 'bedrijf' universiteit het *one man one vote* systeem voor opperste wijsheid doorgaat, werden in vroeger eeuwen professoren ongegeneerd als verstandige coryfeeën